

Utjecaj siromaštva u obitelji na pojedine aspekte dobrobiti djece i njihov razvoj

Bešić, Dea

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:551503>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Dea Bešić

**UTJECAJ SIROMAŠTVA U OBITELJI NA POJEDINE
ASPEKTE DOBROBITI DJECE I NJIHOV RAZVOJ**
ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Dea Bešić

UTJECAJ SIROMAŠTVA U OBITELJI NA POJEDINE
ASPEKTE DOBROBITI DJECE I NJIHOV RAZVOJ
ZAVRŠNI RAD

Mentorica: Izv.prof.dr.sc. Olja Družić Ljubotina

Zagreb, 2022.

Utjecaj siromaštva u obitelji na pojedine aspekte dobrobiti djece i njihov razvoj

Sažetak: Siromaštvo djece je stanje u kojem djeca i mladi tijekom svog djetinjstva žive u neimaštini i lošim materijalnim uvjetima. U radu je objašnjen pojam dobrobiti djece te utjecaj siromaštva na dobrobit i daljnji razvoj djece. Rad daje uvid u obilježja siromaštva obitelji s djecom te najznačajnijim posljedicama odrastanja u materijalnoj deprivaciji. U posljednjem tematskom poglavlju rada govori se o profesiji socijalnog rada u kontekstu siromaštva.

Ključne riječi: dječje siromaštvo, dobrobit djece, siromaštvo obitelji, posljedice siromaštva djece

The impact of poverty in a family at certain aspects of children's well-being and their development

Summary: Child poverty is a condition in which children and young people live in poverty and poor material conditions during their childhood. This paper explains the term of children's well-being and the impact of poverty on children's well-being and their further development. The paper provides insight into the characteristics of poverty in families with children and the most significant consequences of growing up in material deprivation. The last thematic chapter of the paper discusses the profession of social work in the context of poverty.

Key words: children's poverty, children's well-being, family poverty, consequences of children's poverty

Izjava o izvornosti

Ja, Dea Bešić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Dea Bešić

Datum: 12.7.2022.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. DOBROBIT DJECE.....	2
2.1. Pojam dobrobiti djece	2
2.2. Siromaštvo i dobrobit djece	2
2.3. Subjektivna dobrobit i materijalni status.....	3
3. ODREĐENJE POJMA DJEČJEG SIROMAŠTVA	4
3.1. Problem definiranja dječjeg siromaštva	4
3.2. Dječje siromaštvo u odnosu na siromaštvo odraslih	5
4. OBITELJSKA OBILJEŽJA SIROMAŠTVA DJECE	6
4.1. Ekonomska funkcija obitelji	6
4.2. Roditeljski socioekonomski status kao čimbenik rizika siromaštva djece....	7
4.3. Tip kućanstva kao čimbenik rizika siromaštva djece.....	8
4.4. Ekonomski stres obitelji s djecom.....	9
5. UTJECAJ SIROMAŠTVA NA RAZVOJ DJECE.....	10
5.1. Zdravstvene i tjelesne posljedice	10
5.2. Kognitivne i obrazovne posljedice	12
5.3. Socijalne i emocionalne posljedice	15
5.4. Ekonomske posljedice.....	17
6. SOCIJALNI RAD U KONTEKSTU SIROMAŠTVA.....	17
7. ZAKLJUČAK.....	21
LITERATURA	22

1. UVOD

Siromaštvo je tema o kojoj se svakodnevno raspravlja, a pojam siromaštva kao višedimenzionalnog fenomena govori o njegovim negativnim posljedicama na materijalne, socijalne, kulturne i psihološke aspekte pojedinca (Palomar Lever, 2005., prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Neizbježno je reći da je siromaštvo socijalni problem koji može pogoditi sve grupe ljudi neovisno o dobi pa tako i djecu. Iako je siromaštvo svakodnevna tema političkog, ekonomskog i svijeta rada, siromaštvo djece je značajan društveni i gospodarski problem koji je u Hrvatskoj sustavno zanemaran (Ajduković i sur., 2017.).

Kada se govori o siromaštvu djece, važno je spomenuti i njegove negativne posljedice na dobrobit djeteta. Dobrobit je pojam koji se odnosi na iskustvo djeteta i njegovo optimalno funkcioniranje. Iako se dobrobit djece značajno ne razlikuje od dobrobiti drugih ljudi, djeca su u ovisnijem i osjetljivijem položaju u odnosu na odrasle. Upravo iz tog razloga posljedice siromaštva na djecu ostavljaju puno značajniji trag, a nerijetko predstavljaju i odrednicu za siromaštvo djece i u odrasloj dobi (Ajduković, 2015., prema Kletečki Radović i sur., 2017.).

Ovaj rad obrađuje temu dječeg siromaštva prvenstveno u kontekstu odrastanja u siromašnim obiteljima. Razlog tome je taj što obitelj ima primarnu ulogu u zaštiti svih aspekata dobrobiti djeteta (MSPM, 2014., prema Družić Ljubotina i sur., 2017.), a obiteljski odnosi, koji lako mogu biti narušeni ekonomskim stresom, smatraju se jednim od ključnih čimbenika za zdrav razvoj i dobrobit djeteta (Bošnjak i sur., 2002.).

Ukoliko djeca zbog siromaštva ne mogu ostvariti svoje potencijale ili je zbog materijalne deprivacije unutar obitelji ugrožena njihova dobrobit, ključnu ulogu zaštite prava, dobrobiti i interesa djece preuzimaju državna socijalna politika i sustavi pomoći od kojih je najvažniji sustav socijalne skrbi kao matični sustav profesije socijalnog rada. Iz tog razloga, jedno tematsko poglavlje ovog rada posvećeno je socijalnom radu u kontekstu siromaštva.

2. DOBROBIT DJECE

2.1. Pojam dobrobiti djece

Dobrobit se smatra multidimenzionalnim konstruktom prema kojemu različiti čimbenici mogu imati utjecaj na život djeteta. Dimenzije dječje dobrobiti su materijalni standard, stanovanje, zdravlje i sigurnost, obrazovanje, obiteljski i vršnjački odnosi, sudjelovanje u zajednici, ponašanja i rizici te subjektivno blagostanje (Družić Ljubotina i sur., 2017.). Objektivni čimbenici dobrobiti djeteta su npr. prihod obitelji, broj djece u kućanstvu, okolinski uvjeti života te akademsko postignuće. S druge strane, subjektivni čimbenici uključuju osjećaj sreće, zadovoljstvo djeteta vlastitim odnosom s članovima obitelji i prijateljima, percepciju obiteljske materijalne situacije i sl. (Bradshaw i Keung, 2011., prema Rajhvan Bulat, 2018.). Prema perspektivi prava djeteta, dobrobit se definira kao ostvarivanje prava i mogućnosti cjelovitog te usklađenog razvoja potencijala svakog djeteta. Takav koncept dobrobiti podrazumijeva složenost dječjih života i odnosa kao i uloge niza čimbenika koji utječu na životne situacije djece (Ajduković, 2015., prema Kletečki Radović i sur., 2017.). Osim perspektive prava djeteta, dobrobit se može odrediti i putem tzv. razvojne perspektive. Dok perspektiva dječjih prava naglašava snage djeteta i/ili obitelji kada se radi o dobrobiti djeteta, razvojna perspektiva usmjerena je na negativne posljedice života djece u siromaštvu (Šućur i sur., 2015.).

2.2. Siromaštvo i dobrobit djece

Mjerenje dječje dobrobiti sadrži sljedeće dimenzije: ekonomsku situaciju obitelji, stanovanje i lokalnu zajednicu, zdravlje i sigurnost djeteta, obrazovanje, emocionalno blagostanje, rizična ponašanja, kvalitetu odnosa s prijateljima i obitelji, aktivno sudjelovanje u društvu, slobodne aktivnosti i subjektivnu dobrobit (Šućur i sur. 2015.). Već iz samih nabrojanih dimenzija dobrobiti djeteta vidljivo je kako ona može biti ugrožena materijalnom deprivacijom odnosno odrastanjem djeteta u siromašnim uvjetima života. Upravo o toj opasnosti govore brojna istraživanja čiji rezultati potvrđuju kako ekonomska moć obitelji ima utjecaj na zdravlje, obrazovni status, emocionalnu dobrobit te školski uspjeh djece kao važne čimbenike dobrobiti (Duncan i Brooks-Gunn, 1997.; White i Rogers, 2000., sve prema Kletečki Radović i

sur., 2017.). Dobrobit djece se u osnovi ne razlikuje od dobrobiti ljudi općenito, no djeca su obilježena većim stupnjem ovisnosti o vanjskim utjecajima. Iz tog razloga siromaštvo u djetinjstvu i drugi oblici deprivacije djece mogu negativno utjecati na osobu cijeli njezin život (Ajduković, 2015., prema Kletečki Radović i sur., 2017.). Posljedice siromaštva na dobrobit djeteta postaju ozbiljnije ukoliko dijete živi u ekstremnom siromaštvu, dugotrajnom siromaštvu ili siromaštvu u ranom djetinjstvu (Šućur i sur., 2015., prema Kletečki Radović i sur., 2017.). Siromaštvo na dobrobit djeteta može utjecati izravno kao nedostatak ekonomskih sredstava, ali i posredno kroz stres roditelja, obiteljske sukobe i prilagodbe životnim promjenama (Raboteg-Šarić, 2004.). Siromaštvo može proširiti svoj utjecaj na sve dimenzije dobrobiti djeteta, no brojni autori se slažu kako se subjektivna dimenzija izdvaja kao najvažnija dimenzija koncepta dobrobiti (Bradshaw i Keung, 2011.; Bradshaw, 2014.; Yoo i Ahn, 2017., sve prema Rajhvan Bulat, 2018.).

2.3. Subjektivna dobrobit i materijalni status

Subjektivna dobrobit predstavlja stupanj u kojem ljudi misle i osjećaju da je njihov život dobar, a kolokvijalni naziv za subjektivnu dobrobit jest pojam "sreća" (Lucas i Diener, 2008., prema Burušić i sur., 2014.). Upravo je djetetova percepcija vlastite dobrobiti jedan od najbitnijih čimbenika u procjeni pogodnosti djetetove okoline za ostvarenje njegova punog potencijala (Rajhvan Bulat, 2018.). Jednu od važnih odrednica subjektivne dobrobiti čini materijalna odrednica. Ta činjenica ima uporište još u starim klasičnim teorijama po kojima je materijalna sigurnost nužna za sveukupni opstanak pojedinca (Burušić i sur., 2014.). Zaključke proizvedene iz klasičnih teorija potvrđuju i rezultati novijih istraživanja u kojima je utvrđeno postojanje pozitivne povezanosti između materijalnog statusa i subjektivne dobrobiti (Družić Ljubotina, 2012.; Burušić i sur., 2014.). O negativnom utjecaju materijalne deprivacije djece na njihovu subjektivnu dobrobit govore i rezultati istraživanja o mišljenju i stavovima djece i mladih u Hrvatskoj koji su ukazali na to da su siromašna djeca jedna od najdiskriminiranih skupina djece u osnovnoj i srednjoj školi (UNICEF, 2008., prema Kletečki Radović i sur., 2017.).

3. ODREĐENJE POJMA DJEČJEG SIROMAŠTVA

3.1. Problem definiranja dječjeg siromaštva

Kao jedan od glavnih problema istraživanja dječjeg siromaštva Feeny i Boyden (2003.) navode nedostatak općeprihvaćene definicije siromaštva kao i jasno određenog razdoblja djetinjstva. Taj problem još više dolazi do izražaja jer siromaštvo pogađa čak polovicu ukupnog broja djece zemalja u razvoju (Minujin i sur., 2005.). U skladu s činjenicom da još uvijek ne postoji općeprihvaćena definicija siromaštva, valja uzeti u obzir da ne postoji niti univerzalan način interpretacije i mjerenja siromaštva djece. U širem smislu, dječje siromaštvo predstavlja stanje u kojem djeca i mladi tijekom svog djetinjstva žive u lošim materijalnim uvjetima i neimaštini. Relevantne svjetske organizacije koje se bave djecom siromaštvo djece u načelu definiraju kao višedimenzionalni koncept te u kontekstu dječjih prava određenih Konvencijom o pravima djece (Kletečki Radović i sur., 2017.). Definiranje dječjeg siromaštva u kontekstu prava odnosi se na omogućavanje ostvarivanja osnovnih političkih, građanskih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava djece (Redmond, 2008., prema Kletečki Radović i sur., 2017.). Višedimenzionalnost pojma siromaštva djece znači da siromaštvo nije samo nedostatak materijalnih sredstava nego i postojanje negativnog utjecaja na sve dimenzije dobrobiti djeteta (Kletečki Radović, 2011., prema Kletečki Radović i sur., 2017.).

Uzevši u obzir problem definiranja dječjeg siromaštva, taj pojam nužno je konkretizirati. Tako se dječjim siromaštvom smatra odrastanje djece bez adekvatnih financijskih i nutritivnih resursa potrebnih za život i preživljavanje. Ako djeca odrastaju u uvjetima bez mogućnosti optimalnog ljudskog razvoja kao što su kvalitetno obrazovanje, razvoj životnih vještina i zdravstvena skrb, to također može utjecati na razvoj dječjeg siromaštva. Siromaštvo pogađa i djecu bez obitelji i struktura u zajednici namijenjenih za skrb o djeci kao i djecu kojima je uskraćeno pravo punopravnog sudjelovanja u društvu. Iz navedenog proizlazi kako zapravo pojam siromaštva djece znači da ona odrastaju bez pristupa različitim vrstama resursa koja su od vitalnog značaja za ispunjenje njihovih punih potencijala te naposljetku, njihovu cjelokupnu dobrobit (Šućur i sur., 2015.).

3.2. Dječje siromaštvo u odnosu na siromaštvo odraslih

Siromaštvom mogu biti pogođene sve grupe ljudi neovisno o dobi, etničkoj i religijskoj pripadnosti i ostalim karakteristikama. No za djecu siromaštvo predstavlja mnogo veću opasnost zbog mogućnosti izostanka primjerene zdravstvene skrbi, izostanka obrazovanja ili prijevremenog napuštanja obrazovnog sustava te stigmatizacije od strane vršnjaka koja može uzrokovati brojne probleme u budućnosti (CHIP, 2004., prema Minujin i sur., 2005.). Razdoblje djetinjstva je razdoblje života u kojem se osoba mentalno, psihički i emocionalno razvija te ono u kojem najviše uči i usvaja kapacitete koje će koristiti u daljnjem životu (UNDP, 2004., prema Minujin i sur., 2005.). Samim time djeca su osjetljivija na negativne utjecaje života u siromaštvu, te imaju puno više specifičnih i neposrednih potreba na koje je važno odgovarati u trenutku. Siromaštvo stoga drugačije utječe na djecu nego na odrasle zbog njihove veće ranjivosti i ovisnog položaja (Šućur i sur., 2015.).

Odrastanje djece u svijetu siromaštva smatra se velikim društvenim i političkim izazovom zato što djeca koja provedu dio ili cijelo svoje djetinjstvo u siromaštvu ili riziku od istog imaju veću vjerojatnost da će, kada odrastu, ponovno biti izložena riziku od siromaštva ili životu u materijalnoj deprivaciji. Upravo stoga se u strateškim planovima socijalne politike navodi da je borba protiv dječjeg siromaštva, kao i unapređenje dobrobiti djece, od ključne važnosti za prekidanje međugeneracijske transmisije siromaštva (Rubil i sur., 2018.).

U svijetu odraslih glavnim uzrokom siromaštva smatra se nezaposlenost (Hrvatska mreža protiv siromaštva, 2016.). S druge strane, djeca ovise o roditeljima, odnosno skrbnicima i ne mogu na sebe preuzeti odgovornost za izbore koji utječu na njihov životni standard (Šućur i sur., 2015.). Iz svega navedenog vidljiva je razlika u ozbiljnosti siromaštva koje pogađa djecu u odnosu na odrasle osobe, prvenstveno zbog toga što djeca imaju specifične i drugačije potrebe od odraslih. Dok odrasle osobe tijekom života mogu biti samo privremeno siromašne, siromaštvo u djetinjstvu nerijetko utječe i na kasniji život u siromaštvu, što znači da ta djeca ne dobivaju drugu šansu za zdrav, djetetu primjeren početak života i obrazovanje (Ortiz i sur., 2012.).

4. OBITELJSKA OBILJEŽJA SIROMAŠTVA DJECE

4.1. Ekonomska funkcija obitelji

U Hrvatskoj je kohezija obitelji prilično jaka. Većina djece odrasta uz oba roditelja, manji broj uz jednog roditelja, a još manji dio njih živi u posvojiteljskim ili udomiteljskim obiteljima. Kvaliteta odnosa u obitelji stoga se smatra jednim od najvažnijih čimbenika za dobrobit djeteta (Bošnjak i sur., 2002.). Djeca su od ranog djetinjstva pa do adolescencije najviše usmjerena na roditelje, primarno se socijaliziraju u obitelji, a u njoj provode i najviše vremena te u obitelji zadovoljavaju svoje osnovne potrebe (Ajduković i sur., 2020.). Da bi primjereno mogla odgovoriti na potrebe djeteta, osim odgojno-obrazovnih, socijalizacijskih, zaštitnih, i emocionalnih funkcija, važno je da obitelj posjeduje i primjerenu razinu ekonomske funkcije koja je bitna za očuvanje dobrobiti svakog djeteta (Visković, 2018.). Važnost ekonomske funkcije obitelji napominje se i u Obiteljskom zakonu (NN 103/2015, čl. 92, st. 1) prema kojemu u sadržaj roditeljske skrbi spada i dužnost roditelja (skrbnika) da zaštiti pravo djeteta na zdravlje, razvoj, njegu, odgoj i obrazovanje. Ekonomska ranjivost obitelji koja rezultira siromaštvom još uvijek je jedan od glavnih razloga za institucionalizaciju djece kao i rizik za oduzimanje roditeljske skrbi (Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške u zajednici, 2012., prema Družić Ljubotina i sur., 2017.). Visković (2018.) navodi da je ekonomsku funkciju obitelji moguće tumačiti kao stvaranje uvjeta za kvalitetno odrastanje i obrazovanje kao prediktor smanjenog rizika od siromaštva u budućnosti. Iako obitelj ima primarnu ulogu u zaštiti dobrobiti djeteta, posljedice ekonomske krize oslabile su ekonomsku funkciju brojnih obitelji, a djeca su postala posebno osjetljiva populacija obzirom na povećanje rizika od siromaštva. Iz tog razloga, djeca koja žive u uvjetima siromaštva ovisna su o javnim i državnim politikama te sustavima pomoći. Takvi sustavi pomoći trebaju im omogućiti pristup potrebnim resursima, a koje ne mogu ostvariti pomoću obiteljskih kapaciteta zbog oslabljene ekonomske funkcije same obitelji (MSPM, 2014., prema Družić Ljubotina i sur., 2017.). Tradicionalno jaka uloga obitelji kao primarnog pružatelja skrbi djeci na neki je način oslobodila državu od ažuriranja i izrade učinkovitijih sustava pomoći djeci i njihovim obiteljima. Zbog toga i sustavi državne javne pomoći imaju brojne

nedostatke koji trebaju biti ispravljani kako bi se svakom djetetu garantirala zaštita od rizika siromaštva i kako zaštita prava djece ne bi bila samo programske naravi (Bošnjak i sur., 2002.).

4.2. Roditeljski socioekonomski status kao čimbenik rizika siromaštva djece

Roditeljski socioekonomski status je multidimenzionalan koncept koji ima posebnu važnost za rast, razvoj, zdravlje i obrazovanje njihove djece. U načelu, socioekonomski status roditelja se odnosi na stanje i primanja roditelja, status njihove zaposlenosti te razinu obrazovanja. Nedostatak ekonomskih sredstava i siromaštvo roditelja mogu negativno utjecati na sve aspekte djetetovog života, socijalnu uključenost djeteta, te njegovo mentalno, fizičko, zdravstveno stanje i obrazovanje (Vukojević i sur., 2017.).

Posljednji podaci Državnog zavoda za statistiku (DZS, 2022.) za 2021. godinu pokazuju da je stopa rizika od siromaštva za nezaposlene osobe iznosila čak 46,6% dok je za zaposlene bila 4,9%, a samozaposlene 13%. Iz navedenih podataka vidljivo je kako nezaposlenost i financijska neaktivnost roditelja predstavlja veliki rizik za dječje siromaštvo čime se narušava dječji razvoj, ali i smanjuju njihove obrazovne mogućnosti. Djeca predškolske dobi u kućanstvima u kojima nitko nije zaposlen čine nešto manje od jedne četvrtine sve siromašne predškolske djece, a više od polovine siromašne djece dolazi iz obitelji u kojima je samo jedan roditelj zaposlen. Neminovno je i da zaposlenički status roditelja uvelike ovisi o razini njihovog obrazovanja (Šućur i sur., 2015.). Naime, viša obrazovna razina roditelja pruža veće šanse za zaposlenje te viši dohodak što je neupitno povezano sa samim ekonomskim statusom obitelji (Visković, 2018.). Viši obrazovni status roditelja smatra se zaštitnim čimbenikom u kontekstu siromaštva djece tijekom njihovog djetinjstva, no obrazovni status roditelja mogao bi biti značajan i za smanjenje rizika od siromaštva samog djeteta u budućnosti i odrasloj dobi. Djeca obrazovanih roditelja, prema brojnim autorima, u pravilu postižu bolje rezultate u školi (Bowey, 1995.; Luster i McAdoo, 1996.; Smith i Dixon, 1995.; Rečić, 2003., sve prema Šimić Šašić i sur., 2011.). Važno je napomenuti kako su roditelji višeg obrazovnog statusa u većoj mogućnosti osigurati bolje uvjete obrazovanja te u radu s djetetom prenositi svoje

kognitivne kompetencije (Noack, 2004., prema Šimić Šašić i sur., 2011.). Osim toga, roditelji višeg obrazovnog statusa u većini slučajeva imaju afirmativne stavove po pitanju obrazovanja i veća očekivanja od svoje djece što može biti poticaj djetetu za ostvarivanje boljeg školskog uspjeha (Pastuović, 2012., prema Visković, 2018.). S druge strane, djeca neobrazovanih roditelja često nemaju optimalne uvjete za obrazovanje niti dovoljnu razinu materijalne, a ponekad i psihološke potpore za stjecanje više razine obrazovanja (Riley, 2007., prema Visković, 2018.).

4.3. Tip kućanstva kao čimbenik rizika siromaštva djece

Siromaštvo u Hrvatskoj uglavnom se veže za ruralna područja pa je tako i stopa siromaštva djece predškolske dobi iz seoskih naselja oko 40% veća u odnosu na djecu iz gradskih naselja. Rizik od dječjeg siromaštva tako je veći u kućanstvima na ruralnom teritoriju Središnje i Istočne Hrvatske, a najmanji na području primorske i zagrebačke regije (Šućur i sur., 2015.). Osim na pojedinim područjima državnog teritorija, rizik od siromaštva djece može biti veći u određenim tipovima kućanstava.

Podaci DZS (2022.) konstantno upućuju na to da su u najvećem riziku od siromaštva u kućanstvima s uzdržavanom djecom prije svega jednoroditeljske obitelji, a u 2021. godini je ta stopa narasla za čak 7% u odnosu na 2020. godinu i iznosi čak 37,5%. Isti podaci pokazuju da je stopa rizika od siromaštva za kućanstva s dvoje odraslih osoba s troje i više djece 22,8%. U najpovoljnijoj su situaciji kućanstva s dvoje odraslih i jednim ili dvoje uzdržavane djece pri čemu je stopa rizika od siromaštva nešto veća od 10%. Kada je riječ o jednoroditeljskim obiteljima koje su u najvećem riziku od siromaštva, činjenica je da samohrani roditelji često rade pola radnog vremena, a u pojedinim fazama uopće ne mogu raditi, što znači i da imaju manje novaca. Ako samohrani roditelj izgubi posao, ne postoji druga plaća koja bi spriječila neupitan ulazak obitelji u siromaštvo.

Iako braća i sestre obogaćuju život djece, rastom broja djece u obitelji povećava se rizik od siromaštva. Potreba za većim stambenim prostorom, hranom odjećom i školskom opremom povećava se svakim idućim djetetom, a briga o djeci postaje zahtjevnija (Lütticke i Bojić, 2014.). Iako nema dokazanih značajnih razlika u stopama siromaštva djece ovisno o tome žive li u dvogeneracijskim ili

trogenacijskim obiteljima, život djece u kućanstvu s bakom i/ili djedom u jednoroditeljskim obiteljima ipak smanjuje stopu relativnog siromaštva za oko 2%. Poznato je i da su upravo niža razina obrazovanja roditelja i njihova nezaposlenost ključni uzroci češćeg siromaštva kućanstava s većim brojem djece (Šućur i sur., 2015.).

4.4. Ekonomski stres obitelji s djecom

Ekonomske teškoće obitelji djeluju na dobrobit djeteta kroz različite obiteljske procese i varijable kao što su roditeljsko ponašanje, sukobi među roditeljima te roditeljske poteškoće u funkcioniranju ukoliko dođe to problema mentalnog zdravlja npr. pojave depresije ili depresivnih obrazaca ponašanja (Merkaš, 2019.). Kod obitelji pogođenih siromaštvom ekonomski stres povećava rizik za razvoj nepodržavajuće atmosfere unutar obitelji, a ponekad dolazi i do manje osjetljivosti na djetetove potrebe. Stres uzrokovan materijalnom oskudicom često rezultira narušenim partnerskim odnosima što se može negativno odraziti i na samu kvalitetu roditeljstva. Ekonomski stres pogađa i samu djecu koja su često u neizvjesnosti gdje i kako će njihova obitelj živjeti sutra (Šućur i sur. 2015.). U nacionalnom istraživanju subjektivne dobrobiti djece u Hrvatskoj, Ajduković i suradnice (2015.) došle su do rezultata koji upućuju na to da više od polovice stratificiranog uzorka djece drugih, četvrtih i šestih razreda osnovne škole osjeća zabrinutost u vezi s financijskom situacijom njihove obitelji čak i ako su roditelji u mogućnosti osigurati djeci pristup materijalnim dobrima. Autorice pretpostavljaju da se takav osjećaj javlja kod djece zbog postojanja kredita, nestabilnog zaposlenja roditelja i osobnih odricanja roditelja u svrhu zadovoljenja potreba njihove djece.

Empirijski utemeljenu povezanost odnosa između siromaštva i ekonomskih poteškoća s funkcioniranjem obitelji nudi model ekonomskog obiteljskog stresa (Ajduković i sur. 2019.). Model obiteljskog stresa povezuje ekonomske teškoće u obitelji i obiteljski stres kroz utjecaj na emocionalne teškoće roditelja i ugrožavanje dobrobiti djece (Conger i sur., 1994., prema Rezo, 2016.). Naime, prema tom modelu ekonomske teškoće u obitelji dovode do ekonomskog pritiska, te zbog toga dolazi do ljutnje, frustracije i emocionalnog stresa roditelja. Ekonomske teškoće obuhvaćaju

npr. nizak prihod i visok udio duga u odnosu na imovinu i prihode dok se pritisak odnosi npr. na nezadovoljene potrebe obitelji i nemogućnost plaćanja računa. Povećani ekonomski stres povezan je s narušavanjem mentalnog zdravlja roditelja te povećanim sukobima između njih. Sve to dovodi do smanjene uključenosti i skrbi roditelja o djeci te češćeg korištenja nasilnih odgojnih postupaka. Dakle, stres kojeg doživljavaju roditelji zbog financijskih teškoća može se odraziti na njihovo ponašanje prema djeci, na sklonost nedosljednoj roditeljskoj praksi i neuključenost (Merkaš, 2019.). Također, ekonomski problemi u obitelji mogu smanjiti sposobnost roditelja da djetetu pruže bezuvjetnu emocionalnu podršku, a mogu i pridonijeti korištenju nasilnih odgojnih metoda (Yeung i sur. 2019.). Ekonomske teškoće u konačnici utječu na psihosocijalnu prilagodbu djece na ekonomski stres roditelja, njihove bračne odnose i sam kapacitet roditeljstva (Rezo, 2016.).

5. UTJECAJ SIROMAŠTVA NA RAZVOJ DJECE

5.1. Zdravstvene i tjelesne posljedice

Siromaštvo trudnice može uvelike negativno utjecati na razvoj njenog ploda stoga zdravstveni i tjelesni problemi siromašne djece mogu započeti još u prenatalnom razdoblju (Bradley i Corwyn, 2002.). Siromašna djeca se često rađaju s niskom porođajnom težinom te ih prati veća stopa smrtnosti u prvim mjesecima života (Brooks-Gunn i Duncan, 1997., prema Šućur i sur., 2015.). Niska porođajna težina često je temelj za predikciju određenih bolesti u odrasloj dobi poput kardiovaskularnih bolesti, učestalih upala pluća, visokog krvnog tlaka i dijabetesa (Paul Sen-Gupta i sur., 2007.). Prenatalni i rani zdravstveni i tjelesni problemi djece mogu biti uvjetovani lošom prehranom majke za vrijeme trajanja trudnoće, stresom majke i životom u lošim materijalnim uvjetima tijekom same trudnoće (US Dep. Health & Human Services 2000., prema Bradley i Corwyn, 2002.).

Loši socioekonomski uvjeti odrastanja utječu na nastanak brojnih bolesti tijekom djetinjstva, a od kojih se posebno izdvajaju respiratorne bolesti kao što su kronični bronhitis i dječja astma uzrokovane životom u vlažnim prostorijama doma (Paul Sen-Gupta i sur., 2007.). Djeca pogođena siromaštvom u većini slučajeva imaju problem

s nedostatkom hrane ili nekvalitetnom prehranom koji može usporiti njihov razvoj te dodatno negativno utjecati na njihovo zdravstveno stanje. Tako siromašna djeca često imaju nižu visinu i/ili težinu u odnosu na svoju dob, a mogu se suočavati i s problemom prekomjerne težine zbog jednolične prehrane (Čudina Obradović i Obradović, 2006., prema Šućur i sur., 2005.). Paul Sen-Gupta i suradnici (2007.) naglašavaju kako problemi prehrane u djetinjstvu mogu postati glavni uzročnici problema zdravlja i u odrasloj dobi u obliku poremećaja prehrane, dijabetesa i srčanih bolesti.

Neadekvatna lokalna infrastruktura i improvizirani tipovi naselja u kojima stanuju obitelji pogođene siromaštvom mogu negativno djelovati na zdravlje i tjelesni razvoj djeteta. U naseljima s neprimjerenom infrastrukturom i u improviziranim tipovima naselja djeca su često izložena napadima opasnih životinja, imaju nedostatak ulične rasvjete, žive u zagađenom okolišu i zbog nedostatka površina namijenjenih djeci, skloniji su ozljedama i tjelesnim oštećenjima (Šućur i sur., 2015.). Nedostatak sigurnosnih značajki susjedstva u kojem odrastaju siromašna djeca pogoduje razvoju kriminala kojem mogu biti izložena i djeca, a često je i naseljavanje uz nesigurne brze prometne ceste u blizini kojih su djeca u neposrednoj opasnosti (Scholer i sur., 1998., prema Bradley i Corwyn, 2002.).

U zemljama u kojima prevladava liberalno-tržišni, odnosno sustav privatnog zdravstvenog osiguranja (npr. SAD), zbog neadekvatnog pristupa zdravstvenoj zaštiti, djeca ne posjećuju zdravstvene ustanove, ne obavljaju redovne dentalne i ostale liječničke preglede, a posljedice njihovih bolesti se neprestano akumuliraju na račun njihovog fizičkog i tjelesnog zdravlja. O ozbiljnosti ugroženosti zdravlja djece u siromaštvu takvih zemalja govori i činjenica da je trajanje njihove hospitalizacije gotovo uvijek dulje od trajanja hospitalizacije djece koja ne odrastaju u uvjetima siromaštva (Bradley i Kelleher, 1992., prema Bradley i Corwyn, 2002.). Iako je u Hrvatskoj prisutan sustav socijalnog zdravstvenog osiguranja koji nudi pristup sastavnicama zdravstvene zaštite svoj djeci s prebivalištem, odnosno boravištem na području RH, poznato je kako djeca iz siromašnih obitelji oboljevaju češće u odnosu na ostalu djecu, a roditelji koji primaju jednokratnu novčanu pomoć procjenjuju opće zdravlje svog djeteta lošijim u odnosu na roditelje koji ne primaju jednokratnu

novčanu naknadu (Šućur i sur., 2015.). Roditelji u Hrvatskoj zbog siromaštva često nisu u mogućnosti kupiti djetetu lijek prema preporuci pedijatra, a koji se ne izdaje na recept (npr. probiotici, sirupi za respiratorne tegobe i sl.). Također treba istaknuti kako se zdravstveni problemi u razdoblju ranog djetinjstva mogu pojaviti kao rizični čimbenici u kasnijem djetinjstvu ili adolescenciji u obliku emocionalnog, kognitivnog, jezičnog ili nekog drugog oblika razvoja (Šućur i sur. 2015.).

5.2. Kognitivne i obrazovne posljedice

Negativni ishodi djece u obiteljima s ekonomskim teškoćama povezani su kako s tjelesno-zdravstvenim razvojem, tako i kognitivnim te obrazovnim razvojem djece. Dječje kognitivne sposobnosti uključuju pozitivne ishode vezane za akademsko postignuće, socijalnu kompetenciju te prosocijalno ponašanje (Masten i Coatsworth, 1998., prema Rezo, 2016.). Djeca s boljim kognitivnim sposobnostima posjeduju i bolje vještine rješavanja problema i procesiranja informacija te su uspješniji u izvršavanju akademskih obveza, prihvaćanju društvenih normi i uključenosti u vršnjačke grupe (Vanderbilt i Shaw, 2008., prema Rezo, 2016.). Poznato je kako obitelj kao primarni čimbenik socijalizacije utječe na ukupni razvoj djeteta pa tako u određenoj mjeri utječe i na djetetov kognitivni razvoj te školsko postignuće (Rohner, 2010., prema Šimić Šašić i sur., 2011.).

Istraživanja o povezanosti socioekonomskog statusa i kognitivnih sposobnosti djece dolaze do jednoznačnih rezultata. Djeca koja odrastaju u siromaštvu pokazuju niže rezultate na testovima znanja jezika, testovima vezanim za akademski uspjeh te testovima inteligencije u usporedbi s djecom koja ne odrastaju u siromaštvu (Bradley i Corwyn, 2002.; Jefferis, Power i Hertzman, 2002.; Linver, Brooks-Gunn i Kohen, 2002., sve prema Rezo, 2016.).

Jedan od najpoznatijih teorijskih okvira za razumijevanje utjecaja siromaštva na kognitivni i obrazovni razvoj djece jest obiteljski investicijski model. Prema tom modelu su materijalni obiteljski resursi, ljudski resursi obitelji (vještine i znanje) te obiteljski socijalni kapital (status, veze, moć) povezani s većim ulaganjem u razvoj djece koji korelira s njihovim boljim razvojnim ishodima i uspjehom (Bilić, 2016.). S druge strane, materijalno siromaštvo obitelji rezultira slabijim ulaganjem te tako i

lošijim ishodima te lošijim uspjehom djece (Conger i Donnellan, 2007., prema Bilić, 2016.). Glavni nedostatak obiteljskog investicijskog modela je taj što dovoljno ne uzima u obzir činjenicu da siromaštvo obitelji ne utječe na kognitivni i obrazovni razvoj djeteta samo direktno putem nedostatka kućanskog dohotka nego i na indirektan način. Indirektan utjecaj proizlazi iz određenih karakteristika roditelja koje bi mogle nepovoljno utjecati na kognitivni i obrazovni razvoj djeteta na način da dolazi do nedostatka poticajne i motivacijske sredine za odrastanje djeteta, a u tom kontekstu, prvenstveno se govori o obrazovanju roditelja te roditeljskoj uključenosti (Šućur i sur., 2015.). Tako se može zaključiti da socioekonomski status obitelji dvojako utječe na školsko postignuće djeteta: direktno preko ekonomske moći i indirektno putem roditeljskih postupaka (Šimić Šašić i sur., 2011.).

U siromašnim obiteljima roditelji nemaju ekonomsku moć kojom bi osigurali djetetu potrebne nastavne materijale i opremu, izlete i putovanja te plaćanje različitih tečajeva i dodatnih sati poduke (Kletečki Radović i sur., 2017.; Družić Ljubotina i sur., 2017.). Na taj način siromaštvo obitelji direktno negativno utječe na razvoj kognitivnih vještina djeteta kao i njegovo akademsko postignuće (Šimić Šašić i sur., 2011.). Bilić (2016.) također naglašava kako je siromaštvo u obitelji neposredna prepreka za osiguravanje drugih materijalnih resursa potrebnih za obrazovanje i kognitivni razvoj djeteta kao što su adekvatna prehrana, prostor namijenjen za učenje, školski pribor i ulaganje u izvannastavne aktivnosti za lakše postizanje školskog uspjeha.

Važan je i neizravan utjecaj siromaštva u obitelji na kognitivno-obrazovni razvoj djeteta koji se ponekad očituje u teškoćama u kvalitetnom roditeljstvu, nedovoljnoj osjetljivosti i odgovornosti roditelja za dijete te nedostatnom psihosocijalnom podrškom (Berger i sur., 2009., prema Bilić, 2016.). Navedeni nedostaci ponajprije su vidljivi kod procjene spremnosti djece pri upisu u osnovnu školu. Naime, djeca iz siromašnih obitelji, koja odrastaju u materijalno nepovoljnim uvjetima, katkad ne uče socijalne vještine te ponekad ne dobivaju adekvatne poticaje i podršku od strane roditelja te se kod njih češće mogu zapaziti kognitivni i bihevioralni zaostaci (Ferguson i sur., 2008., prema Bilić, 2016.). Razlog tome je velikim dijelom postojane svojevrsne diskriminacije djece koja žive u siromaštvu prema statusu

zaposlenosti njihovih roditelja. To znači da u Hrvatskoj velik broj djece koja žive u uvjetima siromaštva nije uključeno u rani predškolski odgoj i obrazovanje zbog toga što prioritet pri upisu imaju djeca zaposlenih roditelja (Šućur i sur., 2015.). Na taj način djeca koja odrastaju u siromaštvu bivaju dvostruko deprivirana s obzirom da sadržaje i metode koje im mogu olakšati ulaz u obrazovni sustav i koliko toliko jednake startne pozicije ne mogu dobiti niti u svome domu (zbog značajne socioekonomske pa i obrazovne deprivacije), a niti u predškolskoj ustanovi odnosno vrtiću.

Ekonomska moć roditelja i sami roditeljski postupci koji imaju utjecaj na kognitivni razvoj i školski uspjeh njihove djece neupitno su povezani s obrazovanjem roditelja (Davis-Kean, 2005.). Prvobitni cilj istraživača uglavnom je bio usmjeren samo na ekonomsku moć i sociodemografske karakteristike obitelji i školski uspjeh djece. Vremenom se interes istraživača preusmjerio na utjecaj roditeljskih postupaka i stila roditeljskog odgoja vezanih za siromaštvo u obitelji i obrazovanje roditelja na akademsko postignuće djece (Šimić Šašić i sur., 2011.). Dakle, osim socioekonomskog statusa obitelji, na kognitivno-obrazovni razvoj djece utječe obiteljska klima koju čine stavovi roditelja o obrazovanju, očekivanja roditelja te uključenost roditelja kao i odgojni postupci (Šimić Šašić i sur., 2011.).

Kod obitelji koje se suočavaju s materijalnom deprivacijom može se javiti roditeljski stres koji se, između ostalog, može odraziti i na kvalitetu roditeljstva te time posredno i na odgojno-obrazovna postignuća djece. Naime, kao što je ranije navedeno, siromašni roditelji niže razine obrazovanja često nisu u mogućnosti djeci osigurati poticajno socijalno okruženje u kojem bi dijete kognitivno napredovalo (Visković, 2018.), a neka istraživanja pokazuju da je moguće korištenje nepotica jnih odgojnih metoda u kontekstu obrazovnog postignuća njihovog djeteta (Casanova i sur., 2015.). Istraživanja pokazuju da su roditelji višeg socioekonomskog statusa skloniji iskazivati prema svojoj djeci više topline i poštovanja te veću zainteresiranost za njihov uspjeh i aktivnosti, dok s druge strane, siromašni roditelji, iscrpljeni ekonomskim stresom i neimaštinom ponekad neprimjerenom odgovaraju na djetetove potrebe (zanemarivanje, tjelesno kažnjavanje zbog loših ocjena) što se

može negativno odraziti na kognitivni razvoj i školski uspjeh njihove djece (Bilić, 2016.).

5.3. Socijalne i emocionalne posljedice

Osim kod odraslih osoba, socijalna isključenost može biti prisutna i kod djece što može rezultirati dugoročnim posljedicama, odnosno nepovoljnim ishodima u njihovoj odrasloj dobi (Buchanan, 2006., prema Bouillet i Domović, 2021.). Djeca koja odrastaju u siromaštvu mogu iskusiti socijalnu isključenost zbog fizičke odvojenosti od drugih (socijalna izolacija u siromašnim naseljima) ili kao posljedicu emocionalne isključenosti (ignoriranje od strane vršnjaka, izbjegavanje druženja). Također, socijalna isključenost može biti posljedica nedostatka materijalnih resursa zbog kojih djeca ne mogu sudjelovati u aktivnostima zajedno s njihovim vršnjacima (Mohanty i sur., 2016., prema Bouillet i Domović, 2021.). Bouillet i Domović (2021.) kao najčešće primjere socijalne isključenosti djece navode isključenost iz usluga u zajednici (javni prijevoz, knjižnice i sportska društva), isključenost iz socijalnih aktivnosti (proslave rođendana, odlasci na izlete) te isključenost iz odgojno-obrazovnih ustanova (nedostatak tehnologije, potpore i sredstava). U istraživanju učinaka siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece Kletečki Radović i sur. (2017.) djeca su se izjasnila kako njihovo siromaštvo utječe na isključenost iz aktivnosti koje su im važne, a koje su povezane s interakcijom s vršnjacima te bitne za razvoj njihovih pojedinih vještina poput treniranja različitih sportova koja uključuju plaćanje. Također, siromašna djeca su navela kako se nerijetko povlače i iz drugih društvenih aktivnosti koje podrazumijevanju novčane izdatke poput izlazaka u klubove za mlade.

Djeca koja odrastaju u siromaštvu svjesna su ekonomskih teškoća s kojima se suočavaju njihove obitelji te prepoznaju probleme koje donosi materijalna deprivacija. (Kletečki Radović i sur., 2017.). Roditelji koji nastoje zaštititi djecu od takvih briga i dalje ih ne mogu u potpunosti izolirati od onoga što je prisutno u obitelji jer će djeca vjerojatno prepoznati kod svojih roditelja osjećaje poput strahova i zabrinutosti (Ajduković i sur., 2020.). Kako bi svojim obiteljima olakšali financijske teškoće, nerijetko novčano doprinose kućanstvu ranim uključivanjem na

tržište rada, izborom strukovnih škola umjesto gimnazijskih programa i izdvajanjem dijela davanja stečenih na praktičnom dijelu nastave. Time na sebe preuzimaju ulogu odraslih kako bi smanjili ekonomske teškoće i stres kojem su neposredno izložena u svojim obiteljima (Kletečki Radović i sur., 2017.). Naime, ekonomski stres roditelja može rezultirati emocijama poput ljutnje, emocionalnom frustriranošću i depresivnošću. Takvo psihološko stanje roditelja ponekad može dovesti do propusta u roditeljstvu te posredno predstavljati rizik i za socioemocionalni razvoj djeteta (Solantaus i sur., 2004., prema Ajduković i Rajhvan Bulat, 2012.). Smanjenje kvalitete roditeljskih postupaka proizlazi iz podataka istraživanja u kojima se navodi da se kod mladih koji procjenjuju da je njihova obitelj ima manje novčanih resursa od drugih češće javlja psihičko zlostavljanje od strane roditelja u odnosu na mlade iz obitelji bez ekonomskih teškoća (Ajduković i Rajhvan Bulat, 2012.). Taj rezultat potvrđuju i druga istraživanja na temelju kojih se došlo do dosljednih spoznaja koje kao značajni čimbenik rizika za zlostavljanje djece navode socijalnu izolaciju i siromaštvo obitelji (Ajduković i Rajter, 2013., prema Ajduković i sur., 2019.). Osim roditeljskog stresa, djeca koja odrastaju u siromaštvu često su suočena s već prije spomenutom depresivnošću roditelja koji zbog narušenog mentalnog zdravlja ponekad nemaju kapaciteta za zadovoljenje njihovih potreba. Takvo roditeljstvo može dovesti i do depresivnosti same djece (McLeod i Shanahan, 1996., prema Ajduković i Rajhvan Bulat, 2012.). Iz svega navedenog, nije iznenađujuće što djeca iz siromašnih obitelji iskazuju veće nezadovoljstvo obiteljskim odnosima u usporedbi s djecom iz obitelji bez financijskih teškoća (Ajduković i Rajhvan Bulat, 2012.). Svoje nezadovoljstvo i emocionalne probleme nerijetko iskazuju problemima u ponašanju; neposlušnošću, impulzivnošću te neslaganjem s vršnjacima (Ridge, 2002., 2003., prema Šućur i sur., 2015.).

Negativne socioemocionalne posljedice siromaštva pogađaju djecu i izvan njihovih obitelji. Tako djeca iz siromašnih obitelji ukazuju na tzv. društveno raslojavanje prema ekonomskoj moći. Naime, svjesna su vlastitog drugačijeg položaja u odnosu na djecu koja nemaju financijskih problema u obitelji, a nerijetko prepoznaju i vlastiti stigmatizirani položaj zbog predrasuda njihovih vršnjaka (Kletečki Radović i sur., 2017.). U pogledu vršnjačkih odnosa, Ajduković i Rajhvan Bulat (2012.) upozoravaju na dobivene rezultate istraživanja koja ukazuju kako najviše nasilja od

strane vršnjaka doživljavaju djeca slabijeg materijalnog statusa. Uz sve posljedice siromaštva koja djeca trpe, može se javiti i osjećaj nižeg samopoštovanja i samopouzdanja (Ajduković i Rajhvan Bulat, 2012.) kao i osjećaj bespomoćnosti kojeg djeca imaju jer, kako kažu, ne vide perspektivu i nemaju osjećaj da mogu nešto promijeniti (Kletečki Radović i sur., 2017.).

5.4. Ekonomske posljedice

Ekonomske posljedice siromaštva nastaju najčešće akumulacijom svih prethodno navedenih posljedica siromaštva u djetinjstvu koje mogu dugoročno utjecati na daljnji razvoj osobe. Zdravstvene posljedice siromaštva u djetinjstvu mogu rezultirati različitim kroničnim bolestima u odrasloj dobi (Paul Sen-Gupta i sur. 2007.). Kognitivno i obrazovno demotivirajuća okolina u djetinjstvu rezultira slabijim akademskim uspjehom, a niža razina obrazovanja veže se za manje šanse za zaposlenje te manji dohodak u budućnosti (Visković, 2018.). Socijalni i emocionalni problemi u djetinjstvu pak mogu rezultirati kasnijim javljanjem mentalnih teškoća, problema u ponašanju i kriminalnog ponašanja (Gábos i Kopasz, 2015.; Gunnarsdottir i sur., 2015.; Slack, Berger i Noyes, 2017., sve prema Ajduković i sur. 2017.). Nabrojene posljedice siromaštva obitelji u djetinjstvu stvaraju podlogu za teoriju o začaranom krugu siromaštva koja govori kako siromašnoj djeci prijete velika mogućnost od siromaštva u odrasloj dobi (Šućur, 2001.). O ekonomskim posljedicama govori činjenica da osobe odrasle u siromaštvu imaju u prosjeku dvije godine manje završenog obrazovanja, rade 25% manje sati rada, rade za 50% manju plaću te više koriste programe iz sustava socijalne skrbi u odnosu na osobe koje nisu odrasle u uvjetima siromaštva (Duncan, Kalil i Ziol-Guest, 2008., prema Šućur i sur., 2015.).

6. SOCIJALNI RAD U KONTEKSTU SIROMAŠTVA

Hrvatska spada među članice EU s iznadprosječnom stopom rizika od siromaštva i socijalne isključenosti djece (Eurostat, 2017., prema Ajduković i sur., 2017.). Unatoč tome, Hrvatska ne posvećuje tom problemu dovoljno pozornosti, a postojeće mjere i

programi socijalne politike su pretežito pasivnog karaktera (Stubbs i Zrinščak, 2014., prema Ajduković i sur., 2017.). Nedostatak političkog i društvenog interesa za siromaštvo djece te neuspjeh dosadašnjih programa socijalnih politika smatraju se najznačajnijim poteškoćama socijalne politike usmjerene suzbijanju i olakšavanju siromaštva ili rizika od siromaštva djece prema mišljenju ključnih dionika. Nedostatak interesa za siromaštvo djece određeno je kao neprepoznavanje dječjeg siromaštva kao socijalnog rizika te umanjivanje problema djece u siromaštvu (Ajduković i sur., 2017.). Problemi organizacije socijalne politike prelijevaju se na jednu od njezinih temeljnih djelatnosti, socijalnu skrb. Prema Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022.), socijalna skrb predstavlja organiziranu djelatnost od javnog interesa koja za cilj ima pružanje pomoći socijalno ugroženim osobama, osobama u nepovoljnim obiteljskim i osobnim okolnostima te osobama kojima je potrebna pomoć i podrška zbog njihove bolesti, starosti, ovisnosti, invaliditeta...

Osobe pogođene siromaštvom unutar sustava socijalne skrbi mogu ostvariti socijalnu pomoć u naturalnom ili novčanom obliku, ali i u formi usluga (Podobnik i Ilijaš, 2020.). Prema načelu supsidijarnosti, pravo na socijalnu pomoć, prije svega u novčanom obliku, može se ostvariti samo onda kada ne postoje drugi izvori resursa pojedinca ili njegovog okruženja (Šućur, 2000., prema Družić Ljubotina, 2013.). Za osobe u siromaštvu, obitelji i njihovu djecu, kao najznačajnije novčane naknade Podobnik i Ilijaš (2020.) navode zajamčenu minimalnu naknadu i jednokratnu naknadu. Novi tip korisnika novčanih naknada i općenito sustava socijalne skrbi su radno sposobne, ali nezaposlene mlađe obitelji kao i obitelji koje su pod financijskim opterećenjem stambenih kredita (Ajduković i sur., 2017.). Kao novina u socijalnim uslugama Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/2022.) navodi se usluga socijalnog mentorstva. Prema Zakonu, to je usluga kojom se određenim skupinama korisnika, među kojima se nalaze dugotrajno nezaposlene osobe koje su ujedno i korisnici zajamčene minimalne naknade kao i djeci korisnicima zajamčene minimalne naknade pruža stručna pomoć. Ta pomoć usmjerena je jačanju korisnikovih snaga i sposobnosti za uspješnije rješavanje nepovoljnih životnih prilika i bolju integraciju u zajednicu u kojoj živi (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., čl. 85, st. 1). Važnost ove nove usluge socijalne skrbi vidljiva je u tome što je po prvi put ovakav

savjetodavan oblik pomoći usmjeren na djecu korisnike zajamčene minimalne naknade, odnosno, djecu pogođenu siromaštvom kao i mlade koji izlaze iz skrbi, a također su pogođeni rizikom od siromaštva.

Sustav socijalne skrbi matični je sustav profesije socijalnog rada, a centri za socijalnu skrb su ključne ustanove s javnim ovlastima u kontekstu pomaganja osobama u siromaštvu ili u riziku od istog. Zadaća socijalnih radnika u radu s korisnicima u siromaštvu jest odlučivanje u prvom stupnju o novčanim naknadama, pružanje socijalnih usluga te drugog stručnog rada, poticanje kompetencija vezanih za samopomoć, pomoć u sprečavanju i suzbijanju osobnih i socijalnih problema te integracija i inkluzija siromašnih osoba u zajednicu. Iz navedenog je vidljivo kako socijalni radnici posjeduju neposredno iskustvo rada sa siromašnim osobama iz kojeg mogu steći uvid u njihovu perspektivu i potrebe za poboljšanje njihova položaja (Podobnik i Ilijaš, 2020.). Socijalni rad kao profesija izgradio se na temeljima borbe protiv siromaštva i borbi za ljudska prava (Podobnik i Ilijaš, 2020.). Sukladno tome, niti jedna druga profesija se ne bavi problematikom siromaštva u količini u kojoj to rade socijalni radnici. Iako se brojni stručnjaci poput sociologa, političara i ekonomista bave siromaštvom, ni jedna od navedenih profesija nije u toliko bliskom i izravnom kontaktu s osobama pogođenim siromaštvom kao socijalni rad (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Dakle, svojim znanjem, iskustvom i kompetencijama, socijalni radnici predstavljaju posredništvo između socijalne politike i praktičnog rada sa siromašnim osobama (Ajduković i sur., 2018., prema Podobnik i Ilijaš, 2020.). No bez obzira na to, nije realno očekivati da ulogu generatora promjena navedenih nedostataka socijalnih politika u kontekstu siromaštva preuzmu socijalni radnici zaposleni u državnim institucijama. Socijalni radnici su, s jedne strane, državni službenici koji temeljem javnih ovlasti provode zakone državnih tijela, a s druge strane su zaštitnici i zagovaratelji prava korisnika. U takvoj poziciji nailaze na veliku prepreku sukobljavanja temeljnih načela profesije socijalnog rada sa zakonskim, administrativnim i birokratskim ograničenjima (Družić Ljubotina, 2013.).

Prepreke potpunog ispunjenja zadaće socijalnog rada u kontekstu siromaštva nisu samo zakonske, administrativne i birokratske naravi. Naime, sami stavovi socijalnih

radnika o osobama u siromaštvu kao korisnicima usluga socijalne skrbi mogu negativno utjecati na razinu pružanja podrške i pomoći i ostvarenje punog potencijala socijalnog rada kao profesije u pogledu borbe protiv siromaštva. Takvo predstavljanje socijalnog rada kao profesije koja je zasnovana na borbi protiv siromaštva ima posebnu težinu, no brojna istraživanja su pokazala kako socijalni radnici kao područje interesa svog rada češće biraju korisnike s drugim vrstama teškoća nego korisnike u siromaštvu (Perry, 2003.; Weiss, Gal i Cnaan, 2004.; Krumer-Nevo i Lev-Wiesel, 2005., sve prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Za tu činjenicu postoji nekoliko objašnjenja, a najzastupljenije je ono o tzv. normalizaciji siromaštva u socijalnom radu. Siromašni su najčešći korisnici usluga socijalne skrbi pa se tako samo siromaštvo korisnika počinje podrazumijevati i sagleda se samo kao kontekst problema, a socijalni radnici pomoć siromašnima u obliku novčanih usluga ne smatraju važnom značajkom svoje profesije. Na stav socijalnih radnika o siromaštvu utjecalo je i promicanje individualnih postupaka u socijalnom radu u odnosu na postupke djelovanja prema načelima socijalne pravde i antidiskriminacije (Krumer-Nevo i sur. 2009., prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Također, istraživanja govore kako socijalni radnici općenito prepoznaju strukturalnu problematiku siromaštva, ali ne prepoznaju svoju ulogu kao onu od značaja u borbi protiv materijalne deprivacije (Davis i Wainwright, 2005., prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.).

Nedostatak političkog i društvenog interesa za siromaštvo djece, dosadašnji neuspješni programi socijalnih politika, zakonska i birokratska ograničenja rada socijalnih radnika i postojanje neafirmativnih stavova prema siromašnim korisnicima kod dijela socijalnih radnika ne bi smjeli biti razlog za činjenicu da Hrvatska spada među zemlje EU s najvišim stopama rizika od siromaštva djece. U vidu poboljšanja situacije govori se o nužnosti prelaska s individualističkih modela rada s korisnicima koji sagledavaju siromaštvo s aspekta patologije i isključive odgovornosti pojedinca na strukturalni model. Strukturalni model na siromaštvo gleda kao na povredu ljudskih prava, a borbi protiv siromaštva pristupa se putem političkog aktivizma, razvoja socijalnog rada u zajednici te zastupanjem, osnaživanjem i uključivanjem korisnika u procese promjene njihovog degradiranog položaja (Beresford, 2000.; Croft i Beresford, 2002., Payne, 2005.; Urbanc, 2006.; Kletečki Radović, 2008., sve

prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). U doticaju područja socijalne politike siromaštva sudjeluju brojni sektori i važni dionici; obrazovanje, zdravstvo, socijalna skrb, zapošljavanje (Miljenović, 2016.). Osim pristupanja problemu siromaštva temeljem strukturalnog modela, važno je i poticati uključivanje, povezivanje i suradnju svih ključnih dionika u djelovanju protiv siromaštva te promicanju prava osoba u siromaštvu. U navedenom je nužno uzeti u obzir i korisnike kao značajne dionike cijelog procesa koji također raspolažu specifičnim znanjima iz vlastite perspektive (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Kod stručnjaka u profesiji socijalnog rada potrebno je raditi na smanjenju njihovog osjećaja bespomoćnosti u kontekstu siromaštva njihovih korisnika. Tome se može pridonijeti jačanjem međusektorskog umrežavanja, promicanjem inovativne i zagovaračke prakse rada kao i boljim povezivanjem istraživačkih teoretičara sa zajednicom praktičara (Miljenović, 2016.), ali i uvođenjem teme siromaštva u edukaciju socijalnih radnika s obzirom da je ova tema zanemarena u kurikulumima socijalnih radnika općenito (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.).

7. ZAKLJUČAK

Sve dosad navedeno upućuje na zaključak kako je siromaštvo djece problem koji treba postati primaran u strategijama socijalnih politika i krenuti se sustavno i organizirano rješavati, no za to postoje brojne prepreke. Sustav socijalne skrbi kao temeljni sustav socijalne politike u borbi protiv siromaštva općenito, a i siromaštva djece obiluje problemima poput ograničenih financijskih i ljudskih resursa te slabih organizacijskih kapaciteta centara za socijalnu skrb (Ajduković i sur., 2017.). Prije svega, socijalna pomoć na koju imaju pravo obitelji s djecom u siromaštvu nije ni približno dostatna za izlazak iz siromaštva i socijalne isključenosti nego služi isključivo za podmirenje tek dijela temeljnih egzistencijalnih potreba (Ajduković i sur., 2017.). Zakonske, administracijske i birokratske prepreke ograničavaju kvalitetu rada socijalnih radnika s korisnicima u siromaštvu (Družić Ljubotina, 2013.), a stavovi pojedinih socijalnih radnika o normalizaciji siromaštva u životima njihovih korisnika također nepovoljno utječu na ispunjenje svih potencijalnih kapaciteta

sustava socijalne skrbi u borbi protiv siromaštva (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Rješavanje problema siromaštva djece može se postići unapređenjem socijalne politike kroz političku volju i posvećenost smanjivanju stupnja siromaštva djece, te pristupom socijalnog ulaganja umjesto korištenja pasivnih mjera kao i međusektorskom suradnjom i povezivanjem svih ključnih dionika u djelovanju protiv siromaštva djece (Ajduković i sur., 2017.). Ulaganje u rano obrazovanje djece i dostupnost primjerenih i prilagođenih, socijalnih usluga obiteljima s djecom mogu biti ključ prevencije tog velikog socijalnog problema (Vlada RH, 2014., prema Ajduković i sur., 2017.).

LITERATURA

1. Ajduković, M. i Rajhvan Bulat, L. (2012). Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca. *Revija za socijalnu politiku*, 19 (3), 233-253.
2. Ajduković, M., Dobrotić, I. i Matančević, J. (2017). Mogućnosti unapređenja socijalne politike u smanjivanju siromaštva djece: perspektiva ključnih dionika. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 309-356.
3. Ajduković, M., Matančević, J. i Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 277-308.
4. Ajduković, M., Rajhvan Bulat, L., Sušac, N. & Vejmelka, L. (2020). *Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj*. Zagreb, UNICEF- Ured za Hrvatsku.
5. Ajduković, M., Rajter, M. i Rezo, I. (2019). Obiteljski odnosi i roditeljstvo u obiteljima različitog prihoda: kako je život u visokom riziku od siromaštva povezan s funkcioniranjem obitelji adolescenata?. *Revija za socijalnu politiku*, 26 (1), 69-94.
6. Bilić, V. (2016). Školski uspjeh djece i mladih koji odrastaju u siromaštvu i materijalno nepovoljnim uvjetima. *Nova prisutnost*, 14 (1), 91-105.

7. Bošnjak, V., Mimica, J., Puljiz, V., Radocaj, T., Stubbs, P., Zrinščak, S. (2002). Siromaštvo i dobrobit djece. U: UNDP: *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. Izvješće o društvenom razvoju, Hrvatska.
8. Bouillet, D. i Domović, V. (2021). Socijalna isključenost djece rane i predškolske dobi: konceptualizacija, rizici i model intervencija. *Ljetopis socijalnog rada*, 28 (1), 71-96.
9. Bradley, R. & Corwyn, R. (2002). Socioeconomic Status and Child Development. *Annual review of psychology*. 53. 371-99.
10. Burušić, J., Ribar, M. i Racz, A. (2014). Živjeti u materijalnom blagostanju ili više vjerovati drugima? Životni standard i interpersonalno povjerenje kao prediktori osobne dobrobiti u različitim dobnim skupinama. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (2), 189-214.
11. Casanova, P., De la Torre Cruz, M. & Carpio, M. (2005). Influence of family and socio-demographic variables on students with low academic achievement. *Educational Psychology*, 25 (4), 423-435.
12. Davis-Kean P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: the indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 19 (2), 294–304.
13. Družić Ljubotina, O. (2012). Subjektivna kvaliteta života ljudi koji žive u siromaštvu i zaposlenih osoba različitog materijalnog statusa. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (1), 5-28.
14. Družić Ljubotina, O. (2013). Siromaštvo kao izazov za socijalni rad u kontekstu ekonomske krize u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (1), 183-200.
15. Družić Ljubotina, O. i Kletečki Radović, M. (2011). Siromaštvo i socijalni rad: Koliko je siromaštvo doista »tema« socijalnog rada?. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (1), 5-29.
16. Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. i Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 243-276.

17. DZS (2022). Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2021. godini. Posjećeno 25.7.2022. na mrežnoj stranici <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29178>
18. Feeny, T. & Boyden, J. (2003). *Children and poverty – A review of contemporary literature and thought on children and poverty: Rethinking the causes, experiences and effects*, Richmond, VA: Christian Children's Fund.
19. Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. i Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 199-242.
20. Lütticke, M. i Bojić, S. (2014). *Razlozi siromaštva djece u bogatim zemljama*. Posjećeno 5.7.2022. na mrežnoj stranici DW Akademie: <https://www.dw.com/hr/razlozi-siroma%C5%A1tva-djece-u-bogatim-zemljama/a-18024067>
21. Merkaš, M. (2019). Povezanost ekonomskog pritiska iz perspektive roditelja i djece s dobrobiti djece. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (30), 405-423.
22. Miljenović, A. (2016). Siromaštvo i socijalna isključenost osobito ranjivih društvenih skupina u Republici Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (3), 517-519.
23. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2022.) *Socijalna politika*. Posjećeno 10.7.2022. na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/socijalna-politika-11977/11977>
24. Minujin, A., Delamonica, E., Gonzalez, E. D. & Davidziuk, A. (2005). *Children living in poverty: A review of child poverty definitions, measurements and policies. Desk Review paper for UNICEF's Conference on Children & Poverty: Global Context, Local Solutions*. New York: UNICEF
25. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015.
26. Ortiz, I.; Moreira Daniels, L. i Engilbertsdottir, S. (2012). „Introduction“, U: Ortiz, I.; Moreira Daniels, L. i Engilbertsdottir, *Child Poverty and Inequality: New Perspective*, New York: UNICEF

27. Paul-Sen Gupta, R., L de Wit, M., & McKeown, D. (2007). The impact of poverty on the current and future health status of children, *Pediatrics & Child Health* 12 (8), 667-672.
28. Podobnik, M. i Ilijaš, A. (2020). Učinkovitost naknada opće socijalne pomoći i uloga centra za socijalnu skrb u borbi protiv siromaštva. *Ljetopis socijalnog rada*, 27 (3), 449-479.
29. Raboteg-Šarić, Z. (2004). Siromaštvo i dobrobit djece. U: UNDP: *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. Izvješće o društvenom razvoju, Hrvatska.
30. Rajhvan Bulat, L. (2018). Najava projekta »Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj«. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (2), 299-301.
31. Rezo, I. (2016). Uloga individualnih čimbenika u povezanosti ekonomskih teškoća i ishoda kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (2), 165-186.
32. Rubil, I., Stubbs, P. i Zrinščak, S. (2018). Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj: kvantitativno-kvalitativna studija. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 26 (2) 59-116.
33. *Siromaštvo i nejednakost u EU* (2016). Zagreb: Hrvatska mreža protiv siromaštva.
34. Šimić Šašić, S., Klarin, M. i Proroković, A. (2011). Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (1), 31-62.
35. Šućur, Z. (2001). *Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet.
36. Šućur, Z. (2011.). Siromaštvo i dohodovne nejednakosti u Hrvatskoj: 2001.-2009. *Revija za socijalnu politiku*, 18 (2), 245-256.
37. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O. i Babić, Z. (2015). *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
38. Visković, I. (2018). Odgojno-obrazovni aspekti ekonomske funkcije obitelji. *Napredak*, 159 (3), 269-290.

39. Vukojević, M., Zovko, A., Talić, I., Tanović, M., Rešić, B., Vrdoljak, I. i Splavski, B. (2017). Roditeljski socioekonomski status kao pokazatelj fizičkog i mentalnog zdravstvenog stanja i uspjeha njihove djece – pregled literature. *Acta clinica Croatica*, 56 (4), 748-748.
40. Yeung, W.J., Linver, M.R., & Brooks-Gunn, J. (2002). How money matters for young children's development: parental investment and family processes. *Child development*, 73 (6), 1861-1879.
41. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 18/2022.